

Brúðardansur ella bara dansur

Er brúðardansur bara dansur í einum brúdleypi ella er brúðardansinum íborið eitt framhald av kirkjuligu rituelli vígsluni? Her bara ein viðmerking um brúðardans, nú nýggjar brúðarvísur eru yrktar. Eg skal ikki taka dagar ímillum dygdina í ella tørvin á nýggjum brúðarvísum, men heldur roynd at varpa ljós á Brúðardansin og hansara søgu í Føroyum.

Leif Hansen

Brúðardansur er sermerktur í føroyska dansinum. Brúðardansurin sameinir tað andaliga og tað versliga og er dømi um, hvussu kristindómur hevur ávirkað føroyska mentan, og ikki minst hvussu føroysk mentan hevur givið kristindóminum føroyskan dóm. Hvussu gamal tann siður er, at dansa í føroyskum brúdleypum er sjálvsagt ikki lætt at meta um. Hugsast kann, at hesin siður er líka gamal sum dansurin. Hinvegin er trúligt, at tann Brúðardansur, sum vit kenna í daga, við føstum vísum og fastlagdari skipan, er uppstaðin einaferð síðst í 17. øld ella fyrst í 18. øld. Í øllum førum eftir at *Isaaks Giftemaal* ella betri kend sum *I ærlige Brudefolker* bleiv kend millum manna.

Vísa úr alternativari sálmaþók

Stutt eftir at fyrsta autoriseraða danska sálmaþókin, tann hjá Hans Thomissøn, kom í 1569, kom á marknaðin ein alternativ dansk sálmaþók "En Ny Psalmebog". Alternativa sálmaþókin kom tí hildið var, at sálmaþókin frá 1569 var ov dýr hjá vanligum fólki at ognar sær. Í 1600-talinum var stórus eftirspurningur eftir sálmaþókum og øðrum andaligum tilfari, og tí mennist ein verðuligur marknaður fyri hesum bókum í Danmark og eisini í restini av ríkinum. Sangur og sálmasangur fylti sera nógv í kirkjusøguliga ortodoksa tíðarskeiðnum (ca. 1555-1700). Øll kristniboðan varð umframt talaða orðið, eisini íklædd sang. Úr sálmaþókum, sangum og vísnum lærdu fólk bíblíusøgu og katekismus, Dávids-sálmar í umyrktum hami, Faðirvár, boðini, dópslæru og orð í samband við altargongd. Alternativu sálmaþókurnar vóru tó ongantíð autoriseraðar og vanligar ikki brúktar við guðstænastum í kirkjum. Tann fyrsta sonevnda "fullfíggaða" sálmaþókin kom í 1640. At sálmaþókin varð kallað fullfíggað avspeglar í hævðusheitum tey marknaðarfyrilit, sum universitetsbókasøllumaðurin Joachim Moltke tók, og sum skuldi vísa kvalitet og kvantitet í sálmaþókinum. Moltke doyði í 1664 og bókavirksemi hjá honum fór tá yvir til kappingarneytan Christian Cassube, sum longu í 1661 eisini hevði givið út *Fuldkommen Dansk Psalmebog*. Í einari sálmaþókaútgávu hjá Cassube frá 1666 (millum føroyingar vanligar rópt "Kassubein", "Kossubeinið" ella "Túsundtal"), og aftur í 1685 eru umframt sálmar eisini bíblískar vísur at finna og teirra millum *Isaaks Giftemaal (I ærlige brudefolk)* og *Susannes Vise (Hører til I Piger og Qvinder)*. Bæði Marianne Clausen, sum í áratíggju hevur granska sálmasang í Føroyum og Petur Martin Petersen í Fuglafirði, sum í ein mansaldur hevur fingist við at savna gamlar sálmaþókur í Føroyum, meta at hesar alternativu sálmaþókur vóru víða hvar í Føroyum. Tí er vælhugsandi at tað eru tær alternativu sálmaþókur, sum Lucas Debes hugsar um, tá hann í hansara "*Færøernis og Færøeske indbyggeris Beskrivelse*" frá 1673 nevur at: "*mest alle Mands Personer have deres Salmebog med sig*". Fleiri av teimum bíblísku vísunum úr alternativu sálmaþókinum funnu vegin inn í dansin og fylgdu teirri siðvenju, 1) at halgikvæði og onnur kvæði við kristiligum innihaldið longu í øldir hævdu verið partur av kvøðing og dansi og 2) at føroyingar longu stutt eftir 1591, tá *Hundredevisebogen* hjá Vedel kom til Føroyar, vóru vanir við at læra seg danskar vísur til kvøðing og dans.

Kontrafakturlag

Lagið til *I ærlige brudefolk*, sum víst verður til hjá Cassube er "*Guds søn er kommen af Himmelen ned*". Hetta lagið hevur sín uppruna í seinmiðaldarinnar hópi av religiøsum sangum og vísum í Týsklandi, sum í høvuðsheitum vóru sungnir uttan fyri sjálva katólsku messuna. Í 1524 varð sangurin umyrktur og tilpassaður teirri Lutherisku læruni og byrjar í yrkingini hjá Paul Speratus soleiðis: "*Es ist das Heil uns kommen her*", tó við tí pre-reformatoriska lagnum. Innan hymnologiina verður hendan endurnýggjan av sanginum við grundstøði í tí upprunaliga og kenda nevnd Kontrafaktur. Kontrafaktursálmanir og løgini tryggjaði ein søguligan kontinuitet og serliga hetta at løgini ofta vóru kend manna millum framanundan, lætti um at fáa nýggju sálmanir út til fólk. Lagið er ivaleyst komið til Føroyar longu við Thomissøn-sálmabókini einaferð eftir 1569. Nevnast kann, at lagið enn í dag verður sungið til sálmin ma. "Hvør tann, sum trýr og doyptur er" nr. 359 í sálmabókini. Lagið til "*Hvar Guð vil, glaður fari eg*" nr. 37 í sálmabókini, sum Waagstein uppskrivaði og gjørði einfaldari, ber eisini týðulig boð um sama upprunalag. At lagið longu var kent millum fólk framanundan, hevur ivaleyst gjørt at *I ærlige brudefolk* uttan stórvegis trupulleikar kundi gerast fólkaoagn.

Kirkjuligur dansur

Tá tosað hevur verið um Brúðardans í Føroyum er eingin ivi um, at hesin dansur hevði serstakan dóm. H.C. Lyngbye skrivur í 1821 at vísunar "*I ærlige brudefolk*" og "*Høre til I Piger og Qvinder*" : "*synges meget langsomt, og Dansen til begge er alvorlig og adstadig, saa de ældre Præster forhen plejede at dandse med i deres Ordensdragt.*" Í *Dúgvuni* 19. november 1921 verður greitt frá einum brúdleypi á Sandi miðskeiðis í 1800-talinum. Har stendur ma. soleiðis um Brúðardansin: "*Brudedansen trædes altid til Takt af en aandelig vise f. Eks den : "I ærlige brude folk, giver paa Agt, hvad jeg for eder vil sjunge (...) Naar Brudedansen er forbi, danser man videre, og nu bliver efterhaanden Takten noget hurtigere, og de adstadige Trin gaar hyppig over til dygtige Hop op mod Bjælkerne..."*

Fleiri aðrar keldur eru inni á tí sama, og Jóan Pauli Joensen endurgevur í bókini "*I ærlige Brudefolk*" prestin Børge Kielberg, sum eitt skifti í millumkrígstíðini var prestur í Ónagerði, fyri at siga, at hann ikki so sjáldan hitti fólk, sum vóru í iva um enn húnarbandið var gildugt dansaði prestur ikki í Brúðardansinum. Hvørki tekstur ella lag í Brúðarvísuni vóru upprunaliga hugsað sum partar av einum føroyskum brúdleypi. Men kirkjuliga kjølfeisti, við teksti úr einari sálmabók og einum framanundan kendum sálmalagi, hevur í tilvitanini hjá fólk skapt ein kontinuitet millum kirkjuligu vígsluna og sjálvan Brúðardansin. Hvørt siðurin við Brúðardansi er eldri enn bíblisku vísunar í Cassube-sálmabókunum er ikki lætt at meta um. Av keldum úr 17. öld nevna hvørki Tarnovius ella Lucas Debes nakað um brúðardans í teirra ferðafrásøgnum. Ivaleyst er to at "versligu" vísunar, sum fleiri seinni keldur siga at hava verið brúktar við Brúðardans t.d. *Koning Hans Fester Frøicken Kirstine (Kong Hans han sidder på København)* og *Dronning Dagmars Hiemferd til Danmarck (Det var Bømmerlands dronningen)* eru eldri í føroyskari kvøðing og dansi enn brúðarvísunar. Tær standa báðar á prenti longu í *Hundredevisebogen* hjá Anders Sørensen Vedel, sum kom út í 1591. Tað er uttan iva eisni hendan vísu bók hjá Vedel, sum Lucas Debes í 1673 nevni at føroyingar umframt aðrar vísur, duga næstan allar av. Hesar vísunar kunna tí hava verið partar av dansinum í brúdleypum longu áðrenn bíblisku vísunar komu fram.

og leve tilsammen i mange aar...

Brúðardansur var ikki bara dansur í brúdleypi, men varð uttan iva fataður sum partur av kirkjuligu vígsluni. Brúðardansurin samantvinnaði kristindóm og føroyska mentan. Eisini kann sigast at Brúðardansur samantvinnaði týsku protestantisku koralina, danska vísuyrking og føroyskan dans. Enn

ljóðar vísan um *Isaks Giftemaal* við brúdleyp í Føroyum, men at Brúðardansurin er víkjandi er ivaleyst. At varðveita hendan gamla sið við Brúðardansi er helst ikki lætt. Royndin við nýggjari Brúðarvísu, *Várharra hann segði*, fyrri góðum 100 árum síðani hjálpti ivaleyst í summum bygdum, sum tóku vísuna til sín. Havast skal tó altíð í huga at fólksligur sangur og kvæði oftast er uppstaðin í almenninginum og týðandi fyrri, um eitt kvæði verður "upptikið" í fólksliga kvæðarepertoire er, at tað sigur fólki nakað. "I ærlige brudefolk" og "Várhatta hann segði" hava sagt fólki nakað og tí hava tær verið so slitsterkar. At kanonisera eina brúðarvísu er tí nærur ógjørligt. Tíðin fer at vísa um nýggju brúðarvísunar í framtíðini fara at verða brúktar og ikki minst hvørt tær fara at verða fataðar sum partur av Brúðardansi, ella bara sum dansur í einum brúdleypi.